

УДК 658.14: 336.7

О. П. Павленко,

к. е. н., доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6967-8424>

А. С. Шевчук,

здобувач гр. МгФБС-24,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-5837-8294>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.22.160

ПІДВИЩЕННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ЯК ДОМІНУЮЧОГО ПОКАЗНИКА ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Pavlenko,

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance

Dnipro State Agrarian and Economic University

A. Shevchuk,

Student of the gr. MgFBS-24

Dnipro State Agrarian and Economic University

INCREASING PROFITABILITY AS THE DOMINANT INDICATOR OF FINANCIAL ANALYSIS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті досліджено рентабельність як ключовий показник фінансового аналізу та головний критерій ефективності діяльності аграрних підприємств. Розкрито сутність рентабельності як інтегрального індикатора використання ресурсів, її роль у формуванні фінансової стійкості та конкурентоспроможності аграрного бізнесу. Проаналізовано фактори, що впливають на рівень рентабельності аграрних підприємств, зокрема структуру витрат, технологічне забезпечення, управлінські рішення, інвестиційну політику та ризики воєнного періоду. Обґрунтовано напрями підвищення рентабельності через оптимізацію виробничих процесів, цифровізацію, диверсифікацію діяльності та впровадження інноваційних фінансових інструментів. Зазначено, що підвищення рентабельності є стратегічною передумовою сталого розвитку та відновлення аграрних підприємств зокрема, і аграрного сектору України в цілому. Доведено, що підвищення рентабельності є не лише основною метою фінансового аналізу, а й визначальним чинником стратегічного управління у системі аграрного бізнесу.

The article examines profitability as a key indicator of financial analysis and the main criterion for the effectiveness of agricultural enterprises. The essence of profitability as an integral indicator of resource use, its role in the formation of financial stability and competitiveness of agricultural business is revealed. Factors affecting the level of profitability of agricultural enterprises are analyzed, in particular, the cost structure, technological support, management decisions, investment policy and risks of the war period. The directions of increasing profitability through the optimization of production processes, digitalization, diversification of activities and the introduction of innovative financial instruments are substantiated. It is noted that increasing profitability is a strategic prerequisite for sustainable development and

restoration of agricultural enterprises in particular, and the agricultural sector of Ukraine as a whole. It is proved that increasing profitability is not only the main goal of financial analysis, but also a determining factor in strategic management in the agricultural business system. Thus, the profitability of agricultural enterprises is the result of a complex interaction of many factors, among which the leading role is played by the cost structure, the level of technological support, the quality of management decisions, investment activity and the ability to effectively respond to wartime risks. Increasing profitability is possible only under conditions of a harmonious combination of financial stability, innovative development and strategic management focused on the long-term efficiency and sustainability of agricultural production. Thus, in the period of economic transformations and recovery after war losses, increasing the profitability of agricultural enterprises becomes one of the main tasks of financial policy. It ensures the stability of the industry, forms a financial base for the modernization of production, increasing competitiveness and restoring the socio-economic potential of rural areas. Profitability is not only an indicator of the success of an individual enterprise, but also an important factor in overall economic growth, therefore its increase should be considered a priority task of the state and corporate strategy for the development of the agricultural sector of Ukraine.

Ключові слова: фінансове планування, бюджетування, рентабельність, аграрні підприємства, ефективність виробництва засобів.

Key words: financial planning, budgeting, profitability, agricultural enterprises, production efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В сучасних умовах господарювання аграрний сектор України залишається одним із найвагоміших елементів національної економіки, забезпечуючи продовольчу безпеку держави, валютні надходження від експорту та соціально-економічну стабільність сільських територій. Однак, ефективність діяльності аграрних підприємств значною мірою залежить від рівня їх фінансових результатів, серед яких ключове місце займає показник рентабельності. Саме рентабельність визначає здатність підприємства генерувати прибуток від вкладених ресурсів, формує підґрунтя для подальшого розвитку, інвестиційного зростання та відновлення виробничого потенціалу. Тому підвищення рентабельності є не лише основною метою фінансового аналізу, а й визначальним чинником стратегічного управління у системі аграрного бізнесу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню питань фінансового аналізу та прибутковості агровиробників приділено чимало наукових праць таких авторів як: Гавриш О., Порсюрлова І., Герасименко О.І., Гуцаленко Л.В., Молдова М.М., Загородній А.Г., Конончук Д.Є., Мірошніченко В. О., Полятикін С.О., Шляга О. В., Шипуля Л. І., Яцук О. О. [1—10]. Однак в сучасній економічній сфері необхідно зосередити увагу на підвищенні рентабельності аграрних підприємств.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає у визначенні ролі рентабельності як домінуючого показника фінансового аналізу в діяльності аграрних підприємств, який характеризує ефективність їх виробництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Рентабельність виступає інтегральним показником ефективності використання виробничих, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. Вона дозволяє оцінити не лише фінансовий результат, а й економічну доцільність господарських рішень, визначити конкурентоспроможність підприємства на аграрному ринку. В умовах нестабільного зовнішнього середовища, коливань кон'юнктури аграрних ринків, воєнних ризиків та інфляційних процесів аналіз рентабельності стає особливо важливим, оскільки дозволяє виявити внутрішні резерви зростання прибутковості, визначити напрями оптимізації витрат, підвищення продуктивності праці та ефективності капіталовкладень [14, с. 254].

Фінансовий аналіз діяльності аграрних підприємств охоплює широкий спектр показників, серед яких рентабельність продажів, активів, капіталу, виробництва окремих культур або галузей тваринництва. Однак саме загальна рентабельність виробництва відображає кінцевий результат управлінських рішень і ефективність системи господарювання. Визначаючи співвідношення між отриманим прибут-

ком і витратами на виробництво, вона показує, наскільки результативно підприємство використовує свої ресурси, та чи є його діяльність економічно доцільною [4, с. 61].

У сучасних умовах господарювання на рівень рентабельності аграрних підприємств впливають численні фактори, серед яких природно-кліматичні умови, рівень технологічного забезпечення, доступ до фінансових ресурсів, державна підтримка, кон'юнктура внутрішнього та зовнішнього ринків. Водночас значну роль відіграють внутрішні чинники управлінського характеру: ефективність використання земельних угідь, структура посівних площ, оптимізація собівартості продукції, рівень механізації, раціональність фінансових потоків і система обліково-аналітичного забезпечення управління. Саме поєднання зовнішніх та внутрішніх чинників визначає кінцевий результат діяльності аграрного підприємства та його здатність підтримувати сталу рентабельність [5, с. 154].

Підвищення рентабельності неможливе без системного аналізу витрат. Собівартість є базовою складовою фінансової ефективності: від її рівня безпосередньо залежить прибутковість підприємства. Оптимізація витрат передбачає впровадження енергозберігаючих технологій, раціональне використання добрив, пального, насіння, удосконалення логістики та зниження непродуктивних витрат. У цьому контексті важливою стає цифровізація управлінських процесів, яка дозволяє проводити детальний моніторинг виробничих витрат у реальному часі, виявляти відхилення від нормативів і оперативно реагувати на зміни виробничих умов [2, с. 28].

Не менш важливим чинником підвищення рентабельності є зростання продуктивності праці. Для аграрних підприємств характерна значна залежність результатів від людського капіталу. Високий рівень кваліфікації працівників, їхня мотивація, здатність використовувати сучасну техніку і технології безпосередньо впливають на ефективність виробничих процесів. Формування системи матеріального стимулювання, яка базується на результатах діяльності, сприяє зростанню трудової віддачі та прибутковості підприємства загалом.

Суттєвим напрямом підвищення рентабельності виступає також диверсифікація виробництва. Розширення асортименту продукції, поєднання рослинництва і тваринництва, переробка сировини у готову продукцію створюють додану вартість, зменшують залежність підприємства від цінових коливань на ринку сільсько-

господарської сировини та сприяють стабілізації прибутків. Перехід від сировинної моделі до інтегрованого аграрного бізнесу з власними логістичними і збутовими мережами є однією з найефективніших стратегій забезпечення рентабельності у довгостроковій перспективі.

Важливу роль у підвищенні рентабельності відіграє інвестиційна політика підприємства. Аграрна галузь потребує постійного оновлення основних засобів, впровадження сучасних технологій обробки ґрунту, автоматизації процесів, систем точного землеробства. Залучення інвестицій можливе лише за умов фінансової стабільності, прозорої звітності та ефективного менеджменту. Саме тому фінансовий аналіз із визначенням рівня рентабельності виступає ключовим інструментом для інвесторів і банківських установ при оцінці кредитоспроможності аграрних підприємств [3, с. 26].

В умовах воєнних дій та економічної нестабільності особливої ваги набуває управління ризиками, які безпосередньо впливають на рівень рентабельності. Коливання валютного курсу, перебої у постачанні ресурсів, знищення або пошкодження інфраструктури, зменшення ринків збуту — все це призводить до зростання витрат і зниження прибутковості. Тому важливим інструментом збереження рентабельності є страхування аграрних ризиків, участь у програмах державної підтримки, формування фінансових резервів і диверсифікація джерел доходів [13, с. 202].

Сучасна методологія фінансового аналізу рентабельності вимагає комплексного підходу. Вона передбачає використання не лише традиційних показників, таких як рентабельність продукції, активів чи власного капіталу, а й розрахунок маржинальних індикаторів, аналіз точки беззбитковості, показників операційного та фінансового левериджу. Це дозволяє глибше зрозуміти структуру прибутку, визначити оптимальний обсяг виробництва, виявити чинники, що формують фінансовий результат [11, с. 28].

Рентабельність аграрних підприємств формується під впливом широкого спектра чинників, які охоплюють як внутрішні, так і зовнішні аспекти господарської діяльності. Її рівень відображає комплексну взаємодію ресурсного потенціалу, організаційно-управлінських рішень, фінансової політики та зовнішньоекономічних умов. У сучасних умовах воєнних дій, інфляційних коливань і трансформацій аграрного ринку особливої уваги потребує аналіз ключових факторів, які визначають

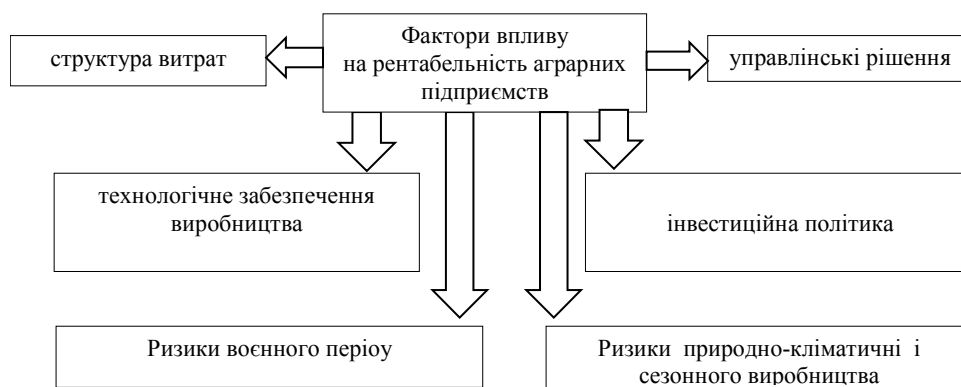

Рис. 1. Фактори, які впливають на рентабельність аграрних підприємств

Джерело: складено автором.

прибутковість і фінансову стійкість сільськогосподарських підприємств [10].

Першим і найбільш впливовим чинником є структура витрат. Вона безпосередньо визначає собівартість виробленої продукції, а отже, і рівень прибутковості. Основну частку у витратах аграрних підприємств становлять матеріальні ресурси — насіння, добрива, паливно-мастильні матеріали, засоби захисту рослин, корми, амортизаційні нарахування та заробітна плата. Зростання цін на енергоносії, логістичні послуги та імпортовані компоненти істотно підвищує виробничі витрати, знижуючи рентабельність. Водночас оптимізація структури витрат через впровадження енергозберігаючих технологій, використання вітчизняних матеріалів, зменшення втрат при зберіганні та транспортуванні продукції дозволяє покращити фінансовий результат. Раціональне управління витратами є основою економічної стабільності аграрних підприємств у період нестабільності [6].

Другим важливим чинником виступає технологічне забезпечення виробництва. Технологічний рівень визначає ефективність використання ресурсів, продуктивність праці та якість кінцевої продукції. Використання сучасних систем точного землеробства, автоматизованих ліній, цифрового моніторингу, дронів для агровимірювань та оптимізації агротехнічних операцій сприяє скороченню непродуктивних витрат і підвищенню урожайності. Водночас технологічна відсталість, зношення основних засобів і відсутність доступу до сучасної техніки призводять до зниження ефективності виробництва. Підвищення технологічного рівня потребує інвестицій, але забезпечує довгострокове зростання рентабельності за рахунок підвищення продуктивності та якості продукції.

Третім визначальним чинником є управлінські рішення. Рівень менеджменту в аграрному секторі суттєво впливає на здатність

підприємства ефективно використовувати наявні ресурси, адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури та приймати обґрунтовані фінансові й виробничі рішення. Висока рентабельність досягається лише за умови стратегічного планування, контролю за виконанням бюджетів, системного аналізу витрат і результатів, а також ефективної організаційної структури управління. Недосконалість управлінської системи, неузгодженість між фінансовими та виробничими підрозділами, відсутність контролю за витратами та ризиками призводять до втрат і зниження прибутковості. У сучасних умовах важливо впроваджувати системи управління на основі даних (data-driven management), цифрові платформи обліку, моніторингу й аналітики [9].

Четвертий фактор — інвестиційна політика, яка визначає потенціал розвитку підприємства, оновлення техніки, розширення виробництва та впровадження інновацій. Інвестиції у сучасні технології, системи зрошення, переробку продукції або "зелену" енергетику здатні значно підвищити рентабельність. Проте, в умовах обмеженого доступу до кредитних ресурсів і підвищених фінансових ризиків, багато підприємств змушені відкладати інвестиційні проекти, що негативно позначається на їх конкурентоспроможності. Ефективна інвестиційна політика передбачає диверсифікацію джерел фінансування, залучення грантів, міжнародної технічної допомоги, партнерських проєктів, а також розвиток внутрішнього фінансового інжинірингу — лізингу, форвардних угод, аграрних розписок [12, с. 411].

П'ятий, і сьогодні надзвичайно актуальний фактор — ризики воєнного періоду. Вони включають фізичне знищення або пошкодження виробничих потужностей, мінусування сільськогосподарських угідь, порушення логістичних ланцюгів, дефіцит палива, нестабільність валютно-

го курсу, скорочення експортних можливостей. Усі ці ризики суттєво впливають на рентабельність через зростання витрат і втрату доходів. Часто підприємства працюють у режимі мінімізації збитків, а не максимізації прибутку. З метою зниження негативного впливу воєнних ризиків необхідним є страхування врожаю, участь у державних програмах компенсації збитків, створення фінансових резервів, налагодження альтернативних логістичних маршрутів і збутових каналів.

Підвищення рентабельності аграрних підприємств також тісно пов'язане з впровадженням інноваційних форм фінансування — аграрних розписок, лізингу, форвардних контрактів, зелених інвестицій. Використання цих інструментів дозволяє розширити фінансові можливості підприємства без значного кредитного навантаження, забезпечити стабільність виробничого процесу та зменшити ризики, пов'язані з браком обігових коштів [7].

Загалом, рентабельність є не просто фінансовим показником, а стратегічним індикатором сталого розвитку аграрного підприємства. Вона відображає не лише рівень прибутковості, а й ефективність управління, здатність до інновацій, конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішньому ринках. Систематичне підвищення рентабельності можливе лише за умови інтеграції фінансового аналізу у процес стратегічного планування, впровадження сучасних технологій управління, вдосконалення організаційної структури та ефективної взаємодії з усіма учасниками аграрного ринку [8, с. 25].

ВИСНОВКИ

Отже, рентабельність аграрних підприємств є результатом комплексної взаємодії багатьох факторів, серед яких провідну роль відіграють структура витрат, рівень технологічного забезпечення, якість управлінських рішень, інвестиційна активність та здатність ефективно реагувати на ризики воєнного часу. Підвищення рентабельності можливе лише за умов гармонійного поєднання фінансової стабільності, інноваційного розвитку та стратегічного управління, орієнтованого на довгострокову ефективність і стійкість аграрного виробництва.

Таким чином, у період економічних трансформацій і відновлення після воєнних втрат, підвищення рентабельності аграрних підприємств стає одним із головних завдань фінансової політики. Воно забезпечує стійкість галузі, формує фінансову базу для модернізації виробництва, підвищення конкурентоспроможності та відновлення соціально-економічного потенці-

алу сільських територій. Рентабельність є не лише показником успішності окремого підприємства, а й важливим фактором загальноекономічного зростання, тому її підвищення має розглядатися як пріоритетне завдання державної та корпоративної стратегії розвитку аграрного сектору України.

Література:

1. Аверчева Н., Гринченко О. Проблеми забезпечення прибутковості підприємств аграрного сектору економіки на сучасному етапі. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка, 2024. Вип. 20. С. 11—22. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.20.1> (дата звернення: 27.10.2025).
2. Гавриш О., Порсюрлова І. Методичні аспекти розрахунку показників рентабельності суб'єкта малого підприємництва. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2021. Вип. 2 (88). С. 24—30. DOI: <https://doi.org/10.32845/bnau.2021.2.5> (дата звернення: 28.10.2025).
3. Герасименко О.І. Особливості аналізу фінансового стану аграрних підприємств. Продовольчі ресурси. 2021. Т.9. №17. С. 25—27.
4. Гуцаленко Л.В., Молдова М.М. Методичні засади аналізу фінансових результатів підприємств аграрного бізнесу. Сталий розвиток економіки. 2025. № 1 (52). С. 56—64. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-8> (дата звернення: 29.10.2025).
5. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник. Київ: Знання, 2017. -1072 с.
6. Конончук Д.Є. Рентабельність підприємств АПК та шляхи її підвищення в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/131.pdf> (дата звернення: 26.10.2025).
7. Курочкіна О. Рентабельність підприємства як основний показник ефективності його діяльності. ЛОГОС. ОНЛАЙН. 2020. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/6877> (дата звернення: 24.10.2025).
8. Мірошніченко В. О. Резерви посилення фінансового потенціалу аграрних підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. Вип. 12. С. 24—28. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_2_2017ua/7.pdf (дата звернення: 25.10.2025).
9. Пастушенко А.І. Проблемні аспекти управління прибутком сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка. 2016. № 10. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5561> (дата звернення: 23.10.2025).
10. Полятикін С.О. Інноваційні підходи до діагностики фінансового стану аграрних

підприємств в умовах невизначеності та ризику. Економіка і суспільство. 2023. Вип. 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-78> (дата звернення: 28.10.2025).

11. Шляга О. В., Шипуля Л. І. Прибуток та рентабельність як показники ефективності виробництва. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2014. № 8. С. 28.

12. Яцух О. О. Оцінка основних чинників впливу на формування прибутку сільськогосподарських підприємств. Приазовський економічний вісник: електрон. наук. фахове вид. 2018. № 5 (10). С. 410—417. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/73.pdf (дата звернення: 27.10.2025).

13. Khalatur S., Hrabchuk O., Vodolazska O., Babenko-Levada V., Pavlenko O. (2024), Financing the development agricultural production in European countries: comparative analysis and experience for Ukraine. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. vol. 2 (55). pp. 199—212. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.255.2024.4347> (дата звернення: 30.10.2025).

14. Zhylenko K.M., Khalatur S.M., Pavlenko O.P. and Pavlenko O.S. (2022). Formation of macroeconomic indicators under the influence of MICE-tourism. Academy review, vol.2 (57), pp.249-266. DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-2-57-19> (дата звернення: 23.10.2025).

References:

1. Avercheva, N. and Grinchenko, O. (2024), "Problems of ensuring the profitability of enterprises in the agricultural sector of the economy at the present stage", Tavria Scientific Bulletin. Series: Economics, vol. 20, pp. 11—22, DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.20.1>.

2. Gavrish, O. and Porsyurova, I. (2021), "Methodological aspects of calculating profitability indicators of a small business entity", Bulletin of Sumy National Agrarian University, vol. 2 (88), pp. 24—30, DOI: <https://doi.org/10.32845/bnsau.2021.2.5>.

3. Gerasimenko, O.I. (2021), "Peculiarities of analyzing the financial condition of agricultural enterprises", Food resources, vol. 9, no. 17, pp. 25—27.

4. Gutsalenko, L.V. and Moldova, M.M. (2025), "Methodological principles of analyzing the financial results of agricultural business enterprises", Sustainable development of the economy, no. 1 (52), pp. 56—64, DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-8>.

5. Khalatur, S., Hrabchuk, O., Vodolazska, O., Babenko-Levada, V. and Pavlenko, O. (2024), "Fi-

nancing the development agricultural production in European countries: comparative analysis and experience for Ukraine", Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, vol. 2 (55), pp. 199—212, DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.255.2024.4347>.

6. Kononchuk, D.E. (2022), "Profitability of agricultural enterprises and ways to increase it under martial law", available at: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/131.pdf> (Accessed October 26, 2025).

7. Kurochkina, O. (2020), "The profitability of an enterprise as the main indicator of the effectiveness of its activities", АГОС. ONLINE, available at: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/6877> (Accessed October 24, 2025).

8. Pastushenko, A.I. (2016), "Problematic aspects of managing the profit of agricultural enterprises", Effective economy, [Online], vol. 10, <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5561> (Accessed October 23, 2025).

9. Miroshnichenko, V. O. (2017), "Reserves for strengthening the financial potential of agricultural enterprises" Scientific Bulletin of the Uzhgorod National University, vol. 12, pp. 24—28, available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_2_2017ua/7.pdf (Accessed October 25, 2025).

10. Polyatikin, S.O. (2023), "Innovative approaches to diagnosing the financial condition of agricultural enterprises in conditions of uncertainty and risk", Economy and Society, vol. 47, DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-78>.

11. Shlyaga, O. V. and Shipulya, L. I. (2014), "Profit and profitability as indicators of production efficiency", Economic Bulletin of the Zaporizhzhia State Engineering Academy, vol. 8, pp. 28.

12. Yatsukh, O. O. (2018), "Assessment of the main factors influencing the formation of profits of agricultural enterprises", Pryazovsky Economic Bulletin: electronic scientific professional edition, vol. 5 (10), pp. 410—417, available at: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/5_10_uk/73.pdf (Accessed October 27, 2025).

13. Zagorodniy, A.G. (2017), Finansovo-ekonomichn.yy slovnyk [Financial and Economic Dictionary]. Znannya, Kyiv, Ukraine.

14. Zhylenko, K.M., Khalatur, S.M., Pavlenko, O.P. and Pavlenko, O.S. (2022), "Formation of macroeconomic indicators under the influence of MICE-tourism", Academy review, vol. 2 (57), pp. 249—266, DOI: <https://doi.org/10.32342/2074-5354-2022-2-57-19>.

Стаття надійшла до редакції 01.11.2025 р.